

„Jaj azoknak, akik a rosszat jónak mondják, és a jót rossznak.
Akik a sötétséget világosságnak teszik meg,
S a világosságot sötétségnek...”

Izajás V. 20.

Ne vegye el kedvünket az Izajás próféta könyvéből idézett rész, amikor a történész *Illik Péter* szép és elgondolkodtató könyvét olvassuk, amely *Európa alkonyi fényben, a poszt-modern öreg földrész* címmel jelent meg, a WZ Könyvek kiadásában 2008-ban,¹ mert csupán az alapos mérlegelést teszi kötelességünké, a polgári világ összeomlása felé menetelésben.

A kötet megjelenése óta eltelt hét-nyolc évben a válság kifogyhatatlannak látszik az új vonásokból. A kötet szubjektív mérlege is az európai helyzetnek. Az elmúlt évszázad összes jelentős tudományos eredményeinek ellenére a társadalmi kríziseket már nem követik katarzisosok.

A szerzőnek Európával összefüggésben a meggondolkodtatás a célja. Mint írta, kötete egy gondolkodási út felvázolása, amely leegyszerűsítve a hagyományos történelmi fogalmakra és ellenfogalmakra épül. Olyanokra, amelyeket a történelem dolgozott ki, és az emberek gondolkodása ezekben zakatol, kitörési pontokat keresve. A szerző leírása szerint ez az út több nagy történelmi csapdát is tartalmazott, amelyekbe beleestek kiváló személyiségek, és elitcsoportok.

A kor jellemző vonása az értelemkeresés módja is! Meg kell jegyezni, hogy az ember ma is érteni, értékesíteni és érvényesíteni akarja önmagát, de a siker, a tekintély mintái jelentősen megváltoztak. Az 1980-as években jelentős nemzetközi konferenciák az állam monopolkapitalizmus végét hirdették. Olvasva az anyagokat, azt kérdeztem, vajon honnan tudják, hogy a kapitalizmus hol tart a fejlődésben. Erre ugyanis a megérzések, de még az empirikus gazdasági adatok sem adhatnak egyértelmű választ. Cáfolva a marxizmus-leninizmust már a magyar 1956 is jelezte, hogy a szocializmus is vezethet kapitalizmushoz, amit megerősített az 1968-as Prágai Tavasz, majd 1981-ben a lengyel Szolidaritás, de különösen 1990-es évek elején a Szovjetunió felbomlása is.

A tudománnyal valóban foglalkozó embernek néha igényévé válik rátekinteni azokra a viszonyokra, működésmódokra, amelyek torzulnak, vagy elszegényítik, gyakran megnyomorítják az ember tudatát. A kutató ember számára a gondot inkább az jelenti, hogy meg is találja, amit keres. Nincs mit takargatniuk egymás előtt a nemzeteknek itt Európában, mert itt minden (ti. a királyi-császári, földesúri-iparbárai, a forradalmár-ellenforradalmár, szabadságharcos, és még sorolhatnánk) együtt volt jelen...

Hogyan lehet az, hogy Európában van egy hatalmas eredményekben gazdag világtörténelmi alap és rajta egy ilyen gyenge jelen? – kérdezhetnénk. Ezt a folyamatot tekinti át a szerző. Túl vagyunk a '68-as maoista „nagy ugráson” is, tudomásul vettük, hogy – *Günter Grass* kifejezésével – a „predemokratikus”

¹ A külön nem jelzett idézetek e kötetből valók.

vállalkozói és a bankszféra meghatározza a politikát. Megjegyezzük azonban, hogy a piaci logika itt, Európában, soha nem váltja föl teljesen az eszmék logikáját. Látjuk a társadalmi szférák széthullását, amit *Daniel Bell* már 1976-os könyvében leírt, nem véletlen, hogy az amerikai „történelmi optimizmus” derűje szertefoszlott.

A múlt–jelen–jövő dinamikájában az az érdekes, hogy mindegyik volt és lesz a másik is. A történelemről nemcsak azt kell tudni, hogy tény, hanem azt is, hogy kik voltak azok, akik segítettek a történelemnek esetenként valamilyen irányt venni. Gondoljunk a 20. századra, melyben ez jól nyomon követhető – és ettől esetenként a szerzőjével együtt elmegy a mi kedvünk is. *Mark Lilla* a „tirannofil értelmiségi” típusát vizsgálva, írja: „*Aki vállalkozik rá, hogy kozmetikázatlanul megírja az európai értelmiség 20. századi történetét, annak bizony jó gyomorra van szüksége.*”²

Illik Péter idézi *E. H. Carr* elvont egyénre vonatkozó utalását a történelem megértésével kapcsolatban. Igen, ha érteni akarjuk a történelmet, akkor nem az elvont, hanem a konkrét egyénekből kell kiindulnunk, akikkel az a baj, hogy lehetnek szimpatikusak, teljesítő képesek, de lehetnek visszataszítók, henyélők, vagy improduktívak, vagy másfélék is.

Nem hihetünk a spekulációk mindenhatóságában sem. Az elveknek fordítva is igaznak kell lenniük: ha Amerika sérelmezte, hogy a földrész az Európaiak játszótere volt a korábbi évszázadokban, akkor most mi is sérelmezhetjük, hogy Európa az amerikaiak játszótere. Mint a szerző írja: „*A jelenlegi Európa egyre inkább amerikai.*”

A természetes és mesterséges társadalmak dichotómiája zavart kelt. A mesterséges társadalmakban erősen spekulatívak a szükségletek, az érdekek, értékek, célok. Nem véletlen, hogy sok zavarral is működnek, mindig konfliktusokba sodródnak. „*Az ember is természeti lény, de a társadalmi és egyéb jelenségek túlabstrahálásával, átpolitizálásával elszakad azoktól*” – írja a szerző.

A továbbiakban néhány történelmi csapdát, és az azokhoz tapadó hanyatlásjelenséget vizsgáljuk meg röviden.

Fasizmus - kommunizmus?

A náci és kommunista eszmék továbbélése című fejezetben a szerző utal arra, hogy a fasiszta eszmének nincsen hivatalosan intézményes képviselete a politikában, vonzása azonban még alig gyengült. Megemlítem, hogy közvetlenül a második világháborút követően *Ernst Wiechert* a következőket mondta: „... *ha Hitler visszajönne, a németek 60–80 százaléka tárt karokkal fogadná*”.³

A kommunista eszme „... *legalább annyira rasszista volt, mint a hitleri rendszer, csak nem híresült így el*” – utalt rá a szerző. *Joseph Ratzinger* (XVI. Benedek) a *Szaharov* tiszteletére tartott beszédében (1992) hangsúlyozta: „*Meggyőződésem, hogy a veszély, amely a marxista pártok hatalomra jutásával konkrét politikai erővé tette az emberség destruálását, a maga módján a napjainkban is fennáll... az utópia bukása után egyre inkább előnti a világot a banális nihilizmus.*”⁴

² Idézi Siegfried Kohlhammer: Miért gyűlöli az értelmiség a saját társadalmát? Az írástudók árulásáról. (Ford.: Hidas Zoltán) 2000 Irodalmi és társadalmi havi lap, 2007, november, 17. o.

³ Thomas Mann: A doktor Faustus keletkezése / Egy regény regénye. Gondolat Kiadó, 1961. Budapest. 271. o.

⁴ Idézi Adam Michnik: Szaharov, lelkiismeret, új populizmus. Kalligram, 2011. október, 91. o.

Valóban a baloldali intellektualitás kríziséhez vezetett az ortodox marxista–leninista–sztálinista gondolkodás, amely nem tudott szakítani a konfrontációs felfogással, valamint az emlékeztetés terrorjával, amikor más személyiségekre, más évfordulókra kellett emlékezni, nem azokra, amelyek a nemzetnek és az egyes embernek is energiát adhattak, vagy morális megújulást jelenthettek volna. Bármit, bármikor konfliktusforrássá alakítottak.

1990-től az aszkéta átpolitizált kollektivitás átfordult féktelen fogyasztásra épülő egoizmusba, korrupcióba. Ez karaktereik összeomlási folyamata is. Felvethető, hogy Hitler vagy Sztálin ismerte-e, értette-e az általa létrehozott destruktív rendszert? Minden bizonnyal, mert rendszereik parancsra, mi több magánszorgalomból mindig teljesítettek, túlteljesítettek. Sztálin rendszere azonban katonailag sikeresebb volt, azaz a továbbvitt sztálini–brezsnyevi politikai stratégia ugyan 1990-ben vereséget szenvedett, de katonai stratégiája igen sikeres napjainkban is.

Diktatúra/demokrácia?

1990 után két évtizedig az új demokráciák tele voltak zsákutcákkal, ezt jól illusztrálta a magyar fejlődés is. Látjuk, hogy a diskurzus és az erőszak nem helyettesítik egymást, a történelemben mindkettő mindig valamilyen rezonancia szinten jelen van.

Érthetetlen, miért jó, ha másokat megsemmisítenek? — hangzik el néha a vélhetően naiv kérdés. A pusztítás azonban, ebben a formában tudatként nem létezik. A szerző úgy vélekedik, hogy "... *fel kellene lazítani az etnikai közösségfogalmakat, mert azok robbanóanyagok*". Csak ezek a fogalmak azok? A kultúra már lassan nem válasz semmire. Az ellenség, az ellenségkép feszült politikai helyzetben megnőhet a tudatban, elindíthat egy gyűlöletspirált, amely a radikális megoldás igényének megerősítési szerkezeteként is funkcionálhat.

Megoldás-e a civilek mozgolódása? Nem hiszem. Ezek a „civilek” cikázásaikkal, fenyegetőző kényszerzőnokkal, céltalan rendszerváltó népszavazási kezdeményezéseikkel, és egyéb zakatolásaikkal lassan megutáltatják a megnevezésükre használt fogalmat.

„*A mindennapi élet cáfolni látszik az absztrakt szabadságeszmét*” – írja a szerző. Egy szatellitese, telekommunikációs, motorizált világban, az ember teljes és abszolutizált autonómiája, függetlensége, szabadsága inkább csak dogmák, amelyek nehezen értelmezhetők, és ezzel a fiatalok tisztában vannak. Meg kell jegyezni azonban, hogy a szakmai önérték-tudatot, különösen a fiatal szakembereknél, rombolja a hamis sztárkultusz is.

Mintha az események sokasága igazolni akarná, a történelemben *Gustav Flaubert* felfogását a kultúra és a morál fázisairól: pogányság, kereszténység, hitványság, – mert mintha ez utóbbi fázisban lennénk. A szerző e vonatkozásban *Gábor Dénes* (1900–1975) Nobel-díjas fizikus, hasonló felosztását említi. *Friedrich Dürrenmatt* megfogalmazása szerint az ember célja, hogy a „maga ellenségévé” váljon, és e tekintetben jól alakulnak a dolgok. A szegény ökonómiájából arra futja, hogy eltüntessünk néhány rikító foltot magunkról.

Riasztó tanulsága a 20. század elején kibontakozó polgári civilizációnak, hogy világháborúkba torkolltak. A polgári tudatból már csak olyan szöszörnyetegek jöttek elő, mint a „posztmodern”, ugyanakkor a „modern” kifejezés is problémás volt, mert minden társadalomban, minden *választ* így hívtak (még Pol-Potnál is

Kambodzsában). Ma – hasonlóan – minden társadalom „demokratikusnak” nevezi magát Ázsiában, vagy a Közel-Keleten egyaránt. Azok az intézmények, amelyeknek energiát kellene adnia, – gondoljunk az oktatásra – azok sem adnak. Az egyetemekről kikerülők jelentős része enerváltabb, mint amikor bekerült.

Szakértők, bürokrácia?

Macchiavelli óta, de különösen a 20–21. században a modern társadalmak elsőszámú vezetői a szakértők csapdájában vergődnek. Nemcsak a termelési mód differenciálódása, hanem a kezdeti szakértő-szakértők csapdája is, már évszázadokkal ezelőtt elkülönült bürokráciát teremtett, majd mindez napjainkra a telekommunikáció hatására vezérléssé változott.

Vezérelni lehet valamilyen szinten az emberi valóságra való érzékenységet (szociális attitűdök); el lehet terelni a figyelmet az emberi valóságról, és rá lehet irányítani a technikai valóságra; irányítani lehet ellenállásokat jelentéktelen valóságokra, és el lehet fojtani jelentős valóságokkal szemben. Az emberek azonban korlátlanul nem manipulálhatóak, mert gátolja mindezen törekvéseket a szellemi kereslet-kínálat szabályszerűsége is.

Racionalitás/irracionalitás

Az ész zsákutcáiban sokáig lehet menetelni, mint, ahogyan menetelt *Lenin* és *Brezsnyev* is. A szerző érzékelteti, hogy a válságok centrumában a mindenkori szellemi elit áll. Hozzátehetjük, hogy az a szellemi elit, amely nem önmagát valósítja meg, hanem más szellemek magnetikus terébe kerül, majd kiábrándul belőlük, amelynek énei nem integrálódnak, hanem egymás mellé rakódnak, s mindegyik fragmentum, mindig másik szellemi töredékre figyel, majd ismét csalódik (elsősorban önmagában), kizuhan a valóságból, gyakran a saját valóságából is! Ebben a szellemi feszültségben él, amelyben csak intellektuális (gondolati) cselekvés van. Ezért Európa eszmékben tobzódik, de létében válságokkal küzd.

Gyakran hamis képzetek rabjai vagyunk, – mondhatjuk H. G. Wells nyomán –, azt hisszük, minél differenciáltabb a világ, annál értelmesebbé is kell válnia, – de nem! A széthullásra való érzékenység, maga is történelmi termék. Szent Ágoston mondata, „*Si enim fallor sum*”,⁵ már a megélt világ viszontagságainak empirikusságára utal. Csalódhatunk a háborúk gyakoriságán, azon, hogy az erőszak, a terror egyre nagyobb tömegeket vonz magához, miközben mindenki zokog a saját koporsói fölött az USA-ban, Franciaországban, Izraelben, Palesztinában, Afganisztánban, Koszovóban, és sorolhatnánk.

Jelenkorunk szabályszerűségeként fogalmazhatjuk meg, hogy a válságjelenségek, a kényszerpályák, a függések repressziói, a szélsőségek megjelenésének irányába hatnak, mert az alapvető és a luxus szükségletek, valamint azok erőszakos kielégítése köré szerveződik a jövő.

Német statisztikusok kiszámították,⁶ hogy mennyit költöttek egy-egy ember megölésére: I. világháborúban 28,865 márkát; a II. világháborúban 34,545 márkát; a koreai háborúban már 338,133 márkát, ami jól mutatja a fegyverzet és a lőszer

⁵ Csalódom, tehát vagyok. (latin)

⁶ I. Déry Tibor: Újabb napok hordalékai. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1978. 38–39. o.
HADTUDOMÁNY, 2016. ÉVI ELEKTRONIKUS LAPSZÁM

strukturális változásait, e terület fejlődését. Eddig minden korban, az értelem elsősorban a fegyverrendszerekbe szublimálódott.

Értéktudat/minőség

„Magyarországon például a Horthy-korszakban szerzett érettségi ma egy másod-harmadéves egyetemi szintnek felelne meg. Azonban azt már nehezebb megélni, amikor azt magyarázzák meg, hogy az» ósdi «tudásra, a» hagyományos kultúrára «nincs szükség» – írja a szerző. Igen, az említett időszakban a középiskolai tanárnak tekintélye volt. Jelentős könyveket írtak és adtak ki, erre példaképpen említhetem mások mellett dr. *Radó Polikárp*⁷ bencés középiskolai tanárt.

A világ, az erkölcs, a hibák bizonyos elitcsoportoknál csak interpretáció kérdése. Paradoxon, az egyre erősebbé váló „gépesített-társadalom”, és az egyre gyengébbé váló „idegi-társadalom”.

Előkelő lelkületű és katonanépek lakják Európát. *Max Scheler* írja: „Az előkelő léleknek valami egészen naiv és nem reflektált tudata van s a maga értékéről és a maga lényének teljességéről s mintegy arról, hogy ő az univerzumban önállóan gyökerezik. Az előkelőnek ez a naiv ön-értéktudata nem egyes tulajdonságainak értékére vonatkozik, nem képességeinek, tehetségeinek érzéséből tevődik össze, hanem közvetlenül lényének egészére és létének tényére utal. Éppen ezért nyugodtan összehasonlíthatja magát másokkal, s megállapíthatja, hogy mások ebben, abban, akár mindenben fölötte állanak. Ezzel nem csökken az ő naiv ön-értéktudata, amelynek nincs szüksége arra, hogy képességekkel, teljesítményekkel igazolja, hanem legföljebb, hogy ilyenekben érvényre juttassa magát.”⁸

Egy-egy történelmileg jelentős időszak kezdetén mindig több az eredeti személyiség az intellektuális csoportokban, mint a későbbiekben. Az értelmiségre jellemző, hogy nincs kibékülve saját társadalmával.⁹ Emlékszünk arra, hogy 1900 és 1980 között az értelemkínálatnak egész „svédasztala” volt a sztálinizmusért, a maoizmusért, a castroizmusért való megváltásnak és üdvtörténelmi lelkesedésnek, ami aztán közösségi és spirituális vonalon még napjainkban is az indiai stb. kultúrához vonzódik. Ez a magatartás különösen a baloldali elit köreiből jelentős. Az elkülönülésnek, elidegenedésnek egyenes útja ez, amit még a jelzett autoriter társadalmak hatalmas emberáldozatai sem ingatnak meg (lásd *Eric Hobsbawm* véleményét, de *Lukács György* is hasonló morális alapállású volt).

Max Weber véleményével ellentétesen magam sem hiszem, hogy az értelmiség világ-fölfogása csupán „értelemprobléma” ezeknél a csoportoknál. *Joseph Schumpeter* (1883–1950) közgazdász kifejezésével a „társadalmi nyugtalanságban érdekelt csoportok” mindig jelen vannak, csak előjelük, inspirációjuk és módszerük változik, kombinálódik helyzetről-helyezetre. Így hol az oktatásért, hol a gyermekszegénységért, hol az esélyegyenlőségért, hol a korrupcióért stb. nyugtalankodnak, támadva az aktuális politikai hatalmat.

⁷ I. Dr. Radó Polikárp bencés főiskolai tanár: *Az Ószövetség története*. Budapest Szentírás Egyesület Kiadása, 1937.

⁸ Idézi Ottlik Iászló: „Új Hungária” és „Keleti Svájc”. *Magyar Szemle* VIII. kötet 2. 26., 1929. október 113–124. o.

⁹ *Siegfried Kohhammer*, id. mű. 15–27. o.

A globalizáció nem azért visszatetsző, mert van és lehet hozadéka, hanem azért, mert a fogalomba és a hozzátapadó akciókba (intervenciók), olyan tartalmak is szublímálódnak, mint az energiaforrások birtoklása, a rablás, az előítélet. Gondoljunk az átvett reklámok, műsorok szövegeire. Ha csak a zavaros sztereotípiákat ismételtetik a műsorok, akkor ez az ellenérzés megmarad. A globális mellett, a lokális szerepe is erősödik. A helyi háborúk, forradalmak nyomán a korábbi államok egy része szétbomlott kisebb államokra, és van cél a nemzeti lét megélésére, amit ezek a nemzetek, – beleértve a magyart is, – az állandó alávetettség évszázadai, évtizedei miatt nem tudtak.

Idegenség/összetartozás

Nagy kulturális-szellemi egységek találkozásai átfedik egymást Európában, gondoljunk a régi koncepciók közül a Kárpát-, a Germán-, vagy a Francia-Európára. Ezek eltérő idősíkban lévő kultúrák, de a párhuzamosan együtt élő történetek, párhuzamos komplexusok is. Ezt érezzük mindannyian, akik itt, Európában, a történelem szövödményeiben, lázas és elkapart sebeiben élünk.

Ebben az európai térben nincs mit takargatniuk egymás előtt a nemzeteknek. Itt minden együtt volt és van jelen a császári és királyi, a hitlerista és sztálinista, a maoista s ezek modifikációi, és ezek napjainkban is hatással vannak. Illik Péter könyve jól érzékelteti, ezeknek az erős és gyenge kölcsönhatásoknak együttes eredménye, hogy ilyenné alakult bennünk a másik ember képe.

Az idegenekkel szembeni báziskomplexus az önvédelmi reflex része, amely az évezredek alatt alakult ki, nem változhat meg gyorsan. A franciaországi terror jelenségei (2015. január és november) azt mutatják, hogy az Európa fogalom sem lehet teljesen nyitott. Sok minden függ attól, hogy a tények mögé milyen érzelmi, gondolati, szociális vagy transzcendens világot ékelünk.

A sztereotip alakzatok monoton ismétléséhez és megértéshez vagy félremagyarázáshoz érdekek is tapadnak. Európában már sokféle történelmet kipróbáltunk, amelyek nem vezettek sehová, de súlyos zavarokkal elhoztak bennünket a 21. századba. A népek „egymásra-találása” a történelemben sokkal súlyosabb krízisekben sem következett be.

Mi ennek az oka vagy inkább melyek ennek az okai (mert nem egyetlen okról van szó)? Akarjuk-e elismerni, kiegészíteni, és kiaknázni egymást, azaz akarunk-e úgy profitálni egymásból, hogy az elvezessen egy megújuláshoz? Egyre gyakrabban és gyorsabban merülnek le a nagynak meghirdetett koncepciók, gondoljunk a „békés egymás mellett élésre” a hatvanas, az „enyhülésre” a hetvenes években, legutóbb pedig a 25 éve „szabadon Európában” revelációja durrant el az arab népvándorlás következtében, ami megzavarta nemcsak a szabadságot, de a jogot, az erkölcsöt, mi több a társadalmi és az európai egységet is. A magyarság – *Prohászka Lajos* (1897– 1963) kulturfilozófus kifejezésével¹⁰ - ismét az „aktivitás feszültségében” van egy új, európai életforma keresésében, amelyben a vezető polgári hatalmak összefogást hirdetnek ugyan a veszélyes kihívásokkal szemben, anélkül azonban, hogy más európai nemzetek iránt *bizalommal* lennének. Még az európai szervezeteket is átítatta ez az irányított bizalmatlanság szelleme.

¹⁰ I. Prohászka Lajos: A vándor és a bujdosó. Minerva, XIV. évf. 1935. 1– 10. szám

Adott szituációban dől el, hogy aki morálisan helyesen akar eljárni, cselekvését milyen elv, érték nyomán szervezi, amelyben szerepet játszik a választás szabadsága is. Ebben a vonatkozásban alakulhat úgy, hogy az emberek tudják az összefüggésüket másokkal, de távolítják maguktól, mert a sorsközösséget sem akarnak vállalni bizonyos csoportokkal; lehet, hogy a múltjukat és a jövőjüket sem akarják tudni – ez is a választás szabadsága. Mire megyünk azonban, ezekkel a szabadságokkal? Semmire, mert ezeknek a szabadságoknak csak áldozatai vannak!

Az előítélet, az idegengyűlölet és az elfogadottság problémája nem oldódik meg automatikusan az idő múlásával. Ezt tapasztaltuk az elmúlt évtizedekben is. A szélsőségesség egyik titka az ismerethiány is. A köz- és felsőoktatásnak nagy adósságai vannak ezen a területen is.

Moralitás/amoralitás

Európai lopásetika – írja Illik Péter. Definiálja is: *„A lopásetika az a konstruktív lopás, ami pontosan annyit vesz el saját tettét legalizálva vagy éppen törvénytelenül, ami még belefér a közízlés kereteibe, ugyanis mások jólétét nem sérti. Ettől még nem etikus, viszont jogilag és a társadalmi konszenzus által is elfogadott.”*

Megalkuvásaink vezetnek el a „kirabolni és otthagyni” módszeréhez, amint láttuk ezt az off-shore cégek külföldi bejegyzésein, a kimenekített (és visszahozott) tőkék esetében, szemben a polgári adófizetési morállal. Ebből is láthatjuk, hogy megalkuvásaink is szaporodnak, amelynek ismert kommunikációs formulája: „más is ezt csinálja”. Azaz nem vagyok azonos a cselekedeteimmel sem. És ekkor kérdezhetjük, hová lett az identitás?

Az amoralitás tárházát, azonban már a hetvenes évek elején egy igen demokratikus, és „élhető társadalom” is bemutatta. Egy kis Watergate-módszertant tennék hozzá: telekspekulációk, adócsalások, korrupció; zsarolás, kiszivárogtatás, hang és kép felvételek; törvénytelen lehallgatások; vádalkuk, eltussolások; idegenből pénzelés, kettős könyvelés, ajándékok; tüntetések/ellentüntetések, féken tartás, lobbyk; kommandó-akciók, beépülések; okmányhamisítások, személyes adatok lopása, hatáskörök eszkalációja, listák, politikai diverziók, a hallgatás árának megfizetése és még sorolhatnánk...

Összegzés helyett

Napjainkban a kritikai kultúrának csak politikai éle villog, de szükség van a kritikai történetírás olyan kötetekre is, mint Illik Péteré, hogy a hanyatlásjeleken még időben lehessen gondolkodni, és nem utolsósorban *eszkalációjuk* megakadályozása érdekében cselekedni.

A fejlett nyugati világ önmagára alkalmazott problémamegoldó stratégiájának lényege: a megrekedt gazdasági-politikai helyzetből, rakétaszerűen kitörni (rapid megoldás). Ez a modell egyre nehezebben működik, az erőt mutató ipari-önbizalom a 20. század második felében szertefoszlott. A fejlett polgári világ úgy véli, hogy mindent képes „kezelni” – „uralni”. E küzdelem gyakran átcsap az emberek elidegenedésébe, kiábrándultságába, destruktív utcai akcióiba.

HADTUDOMÁNY, 2016. ÉVI ELEKTRONIKUS LAPSZÁM

A történelem megerősíti, hogy a világ egyensúlya traumákon keresztül létezik. A társadalmi helyzetek azt mutatják, hogy a feszültségterekben az emberek lelki egyensúlytalansága megmaradhat évekig, évtizedekig is. A szerző nyomán mondhatjuk, hogy jelenkorunk népeit, népcsoportjait már csak a katasztrófák veszélyei tartják össze, ha a „összetartják” kifejezésnek van koherenciára utaló vonatkozása?

A politikai ideológiák eszmei alapjaiban vannak éles különbségek, amelyek közül mindent nem lehet tolerálni, nem lehet róluk párbeszédet folytatni, nem esnek a kompromisszum készség hatókörébe sem. Itt, Európában a történelem inkább konfliktusra hangolt bennünket, mint kompromisszumra. Be kell látnunk, hogy az emberi, társadalmi valóságnak nincs végső megoldása, a heideggeri értelemben az ember „megoldhatatlan.”

Sohasem voltak és ma sincsenek a társadalom- és a bölcsészettudományokban egységes nézetek, emberképek, paradigmák. Mi magyarok (nyugat-) európaiak vagyunk, annak minden politikai, történelmi, szellemi, szociális örökségével. A szerző kötetében leírja, hogy milyen hatalmak uralták és uralják a generációk gondolkodását. A forradalmak, háborúk, ellentétes társadalmi formációk, és jövőképek váltakozása által megosztott szellemi beállítódások vannak együtt, mikroelektronikus korunk fiatal generációinak modernizmusával. Bízunk abban, hogy lehet reményünk a megújulásra.

Ajánlom Illik Péter kötetét az érdeklődő olvasók figyelmébe.

Harai Dénes